

«CUMHURİYET» ve «ULUS» GAZETELERİ HAKKINDA MUHTEVA TAHLİLİ (Content analysis)

Yıllar : 1939 - 1946 - 1953 - 1960

Yazan: Doç. Dr. Nermin ABADAN

Her memleketin basını, bünyesinde çeşitli vasıflara sahip farklı gazeteler barındırmakla beraber, ortak özellikler taşımaktadır. Bu ortak vasıflar memleket halkının okur yazar orantısı, şehirleşme ve endüstrileşme derecesi ve halkın âmme hayatına iştirak ölçüsü ile sıkı sıkıya ilgilidir. Bu bakımdan Türkiye gibi tipik bir «geçiş halindeki toplum» da basının da toplumda cereyan eden köklü ve derin değişmelere paralel olarak bazı karakter farklılaşmalara uğraması tabiidir. Columbia Üniversitesinin 200 cü yıldönümü münasebetile 1952 de Yakın Doğu memleketlerinin kütle haberleşme vasıtalarından faydalanma derecesine ait araştırmayı değerlendirip «The Passing of Traditional Society-Modernizing the Middle East» (Geleneksel toplumun geçişi - Ortadoğunun modernleştirilmesi) başlığı altında bir kitap yayınlayan Daniel LERNER'in belirttiği üzere, şehirleşme ve okur yazarlık arasında son derece yakın bir münasebet vardır. (1)

Şehirleşme olayının artışı böylece vasıtalı olarak kütle haberleşme vasıtalarından daha geniş ölçüde faydalanmasına ve âmme işlerine karşı daha geniş bir ilginin açığa vurulmasına sebep olmaktadır. Zira kütle haberleşme vasıtalarından artan ölçüde faydalanma, bütün sosyal sektörde daha canlı bir katılma sağlamaktadır. Kütle haberleşme vasıtalarını günü gününe takip eden vatandaş, müstehlik olarak millî ekonomiden yeni yeni taleplerde bulunduğu gibi, halkoyu forumundaki tartışmaları takip suretile seçim işlerine de artan bir ilgi göstermektedir. Türk toplumunun düşük okur-yazar nisbetine rağmen, radyo gibi kütle haberleşme vasıtaları yardımı ile vasıtasız ve basından iki kademeli yorum yolu ile vasıtalı olarak faydalanma derecesinin en açık örneklerinden biri 9 Temmuz 1961 tarihli anayasa referandumuna Türk halkının

---

(1) Daniel Lerner, *The Passing of Traditional Society, Modernizing the Middle The* Press, Glencoe, Illinois, 1958, Sh. 58-59

yüzde 80 nisbetinde seçim sandıklarının başına koşmalarıdır.

Bu küçük etdümüzün maksadı yukarda işaret ettiğimiz şekilde «geçiş halinde» olan Türk toplumunda millî basınımızın iki örneği yardımı ile bu değişmeleri sistematik bir şekilde incelemektir.

Memleketimizde ilk defa bir kollektif doktora çalışması halinde hazırlanan «gazetelerin muhteva tahlili» usulü (content analysis), bize halkoyunun şekillenmesinde çeşitli tartışmalı problemlerin takdiminde başta gelen bir rol oynayan basının tutumu, okuyuculara uygulanan öğretim ve eğitim metodları hakkında bir fikir vermektedir. Siyasî ilimler alanında yapılan amprik araştırmaların bir çeşidini teşkil eden bu tahlil usulünün yeter derecede temsilî olması için genel olarak işlenmek üzere taranacak gazetelerin aralıksız ve en aşağı yirmi yıllık kadar uzun bir geçmiş boyunca yayınlanmış olması tercih edilmektedir. Böylece gazete sahifelerini terkip eden çeşitli haber türlerinin geçirmiş oldukları değişim ve farklılaşma daha derin bir anlam kazanmaktadır. **Muhteva tahlili**, (content analysis) usulüne göre bir gazete belli bir tarih veya tarihlerde, birinci sahifeden son sahifesine kadar taranmakta ve çeşitli sütunlarını işgal eden haber, fıkra, resim, roman vs. yayınları satır hesabı ve santim halinde kaydolunmakta, gazetenin tümü üzerinde nispet olarak ifade edilmektedir. Farklı yıllarda yapılan bu çeşit bir muhteva tahlili böylece basının genel karakteri ile ayrı ayrı gazetelerin yönetiminde ortaya çıkan değişikliği teşhis etmeğe ve nihayet millî basınımızın çeşitli haberlere atfettiği önemi milletlerarası standartlarla kıyaslamağa yaramaktadır. Zira Amerika'nın en büyük tâbilerden, Life, Time ve Fortune dergilerinin sahibi bulunan Henry R. Luce'in dediği gibi: «Bugünkü problem okuyucuya günü gününe haber yetiştirme olmayıp, haber derhasının içinde önemli olanları isabetle seçmektir.»

1960-61 yılı doktora öğrencilerinden Akgün Han Kıcıman, Timuçin Akkutay, Ergun Gökdeniz ve Mehmet Ali Kışlalı'nın değerli yardımları ile hazırlanan «Basın muhteva tahlili» örneğimiz, eldeki eksiksiz koleksiyonlar ve aralıksız yayın hayatı sebebiyle «Ulus» ve «Cumhuriyet» gazetelerine hasredilmiştir. Her iki gazetenin birer nüshası tesadüfî örnekleme usulü ile tesbit edilen belli tarihlerde A'dan Z'ye kadar taranmıştır. Seçilmiş tarihler her iki gazete için eşit olarak tesbit edilmiştir. Bu tarihler sıra ile şunlardır: 15 Ağustos 1939, 8 Kasım 1946, 21 Ekim 1953 ve 8 Aralık 1960. Görülüyor ki yılın belli tek bir gününe hasredilen tarihler yedişer yıllık fasılalarla seçilmiş bulunmaktadır. Türk basınında

önemli bir mevki işgal eden bu iki gazeteden birinin başkentde, diğerinin İstanbul, yani Babıâlide yayınlanması; birinin bir parti gazetesi, diğerinin bir aile şirketinin malı oluşu, bulguların ilgi derecesini arttırmaktadır. Çeşitli konulara ait olarak her iki gazetede ayrılan yer genel tablo 1 de iki sütun halinde aksettirilmiş bulunmaktadır. (Tablo 1).

Biz burada her haber kategorisinin işgal etmiş olduğu yeri ve geçirmiş olduğu dalgalanmalarını Türkiye'nin içinde bulunduğu şartlara göre yorumlamağa çalışacağız.

Bu münasebetle her şeyden önce her iki gazetede Türkiye'deki kâğıt dağıtım sistemi sebebiyle ortaya çıkan değişmelere işaret etmek yerinde olur «Ulus» gazetesi 1939 yılında 12 sahife halinde çıkıyordu ve her sahifede yedi sütun bulunuyordu. Her ne kadar sütun sayısı 1953 e kadar değişmemişse de sahife sayısı 1946 yılından itibaren 6 ya inmiş bulunuyordu. Aynı durum «Cumhuriyet» için de doğrudur. 1939 da 12 sahife halinde çıkan bu gazete 1946 dan itibaren 6 sahifeye, hattâ haftanın bazı günlerinde 4 sahifeye kadar inmiştir.

1 — DIŞ HABERLER :

1939 ve 1946 yılları arasında dış haberlere her iki gazetemizde ayrılan yer büyük olmuştur. Bunun iki ana sebebi olduğu kolayca görülmektedir: a) İkinci Dünya Harbi ve harp sonrasının önemli olayları, b) 1939-1946 arasında değişmeyen tek partili bir idare tarzı, dolayısıyla iç politika meselelerine istenilen ölçüde yer verilmiştir.

1939 da dış haberlerde günün en önemli konusu Danzig anlaşmazlığıdır. Almanya sebebiyle Avrupa'da huzursuzluk artmakta, Türkiye'de askerî ve sivil tatbikat yapılmaktadır.

1946 da İkinci Dünya Harbi sona ermiştir. Rusya'nın Avrupa'da yerleşme siyaseti, Nürenberg mahkemeleri, Yunan iç harbi ve bilhassa Boğazlar üzerinde Rus emellerinin tekrarlanması, Türkiye'yi ister istemez milletlerarası meselelerle ilgilenmeye mecbur etmiştir. 1939 a nazaran 1946 daki artış bu ilgi ile açıklanabilir.

1953 yılında dış haberlerin artış temayüllerinin milletlerarası münasebetlerin gelişmesine paralel olarak devam ettiği görülmektedir. Bu yıl Kore Harbine katılma ve Nato'ya kabul edilme olaylarını da kapsamaktadır.

1960 yılında dinin istismarı, partilerin çalışması, Meclis Tahkikat Komisyonunun kurulması, 27 Mayıs 1960 İnkılâbı, D.P. feshedilerek siyasî partilerin faaliyetinin durdurulması, yeni anayasanın hazırlanışı Türk halkoyunda hayatî bir önem kazanmakta olduğundan, dış haberlerde nisbî bir azalma görülmektedir.

Bu arada belirtilmesi gereken önemli hususlardan biri «Cumhuriyet» gazetesinin diğer haber kategorilerinde görüldüğü üzere (% 6 - % 7,5 - % 12 - % 6) dış haberlere nisbeten **sabit ve dengeli** bir yer ayırmış olmasıdır. (2).

Buna karşılık «Ulus» gazetesinin dış haberler alanındaki trendi çok daha dalgalıdır: % 13 - % 21 - % 6 - % 7. «Ulus» ta dış haberler alanında müşahede edilen bu azalışı, kısmen aşağıda görüleceği üzere gazeteye artan ölçüde şehir ve yurt haberleri ile iç politika haberlerinin girmesile izah etmek mümkündür.

Bununla beraber «Ulus» kısmen de 1960 yılında 27 Mayıs Devrim hareketinin sürekli olarak Türk basınını meşgul etmesi ve dış olaylara ancak ikinci plânda yer vermesile, kısmen de bir parti organı olduğu halde ciddiyetini muhafaza endişesi ile olsa gerek, dış olaylarla ilgili haberlere imkân nisbetinde geniş yer vermektedir. 1953 - 1960 yılları arasında nispet düşük olmakla beraber (%7) dış haberler yine de spor gibi popüler konularla başabaş gitmektedir. Neticede görülüyor ki dış politika konusuna atfedilen önem bakımından her iki gazete arasında açık bir paralellik göze çarpmaktadır.

Türk gazeteleri genel olarak dış haberleri Anadolu Ajansı vasıtasile almaktadırlar. İkinci Dünya Harbi arasında, bilhassa harbin sonuna doğru takip edilen BBC gibi radyo yayınlarından başka Türk gazeteleri ancak istisnai hallerde A.P. (Associated Press) veya U.P.I. (United Press International) gibi milletlerarası haber ajanslarından doğrudan doğruya haberler nakletmektedirler. Hele «London Times», «New York Times» gibi milletlerarası uçak nüshaları yayınlamak suretile dünya basın piyasasında aranan gazetelerin yaptıkları gibi muhtelif şehirlerde özel muhabirler çalıştırma usulünü Türk gazeteleri, başta maddî sebepler yüzünden, benimseyememişlerdir. Bununla beraber araştırmamıza giren her iki gaze-

(2) Cumhuriyet gazetesinde 1953 te görülen artış 1946 ya nazaran yüzde 40 gibi fazla ve umumî trendden farklı bir temayül göstermektedir. Ancak bu örneklemenin isabet ettiği güne has arızî bir artış olup, 1953 yılı için yapılan incelemede dış haberler ortalamasının % 9 aşmadığı anlaşılmaktadır.

tede olduğu kadar diğer Türk gazeteleri - birçok Amerikan eyalet gazetelerinden ileri olarak - günlük bir «Dış politika» sütununu buldurmaları Türk basınının genel olarak dünya olaylarına karşı beslediği ilginin uyanıklığına bir delildir. Bundan çeyrek yüzyıl önce Stephen Vincent Benet tarafından Fortune dergisinde ifade edilen şu düşüncenin Türk basınında eskiden beri uygulama alanı bulunduğu anlaşılmaktadır: «Dünya küçüldükçe ve milletler birbirleriyle münasebete giriştikçe, uzak komşular da önemli olmağa başlar. Onlar hakkında doğru ve süratli haber vermek hayatî bir zaruret halini almaktadır.» (3).

Sonuç olarak denebilir ki 1939 dan beri dış haberler, gazetelerin sütunlarında normal bir artış halinde yayınlanmakta, ancak, iç haberler dış haberlere tercih edilmektedir. Son derece önemli aktüel konular hariç, dış olaylar Avrupa basınında farklı olarak - fazla işlenmemektedir. Bu eğilim hemen hemen bütün Türk basını için doğru sayılabilir ve başlıca sebebini Türkiye'nin NATO ve CENTO'ya üye olmakla beraber millî sınırları aşan ekonomik teşekküller, meselâ ortak pazar veya Yediler gibi kuruluşlara henüz üye olmaması ile de izah edilebilir.

2 — ANKARA KAYNAKLI SİYASİ HABERLER :

Başkente ait siyasî haberlerin yayınlanma alanında da dış haberler konusunda olduğu gibi Ulus'ta serî bir düşüş (%-20 % 30 - % 10 - % 6), buna karşılık Cumhuriyet gazetesinde 1953 yılı hariç, normal bir artış (% 2 - % 4,5 - % 3 - % 8) göze çarpmaktadır.

1939 yılı tek parti devresine rastladığı cihetle, Ankara kaynaklı siyasî haberlerin parti organı olan gazetede çok geniş ölçüde yer alması tabii karşılanmalıdır. Asıl ilgiye değer değişim çok partili hayata geçilen 1946 yılı ile başlamaktadır. 1946 da Demokrat Partinin kurulması ile başkent haberlerine karşı ilgi artmış ve bunlar bütün gazetelerde daha fazla yer işgal etmeğe başlamışlardır.

Ancak bu konuda parti organı Ulus'un diğer gazetelerden, başka bir yöne çevrildiği görülmektedir. C.H.P. iktidarda olduğu, fakat muhalefetin de mevcut bulunduğu 1946 - 50 yılları arasında «Ulus» gazetesi başkent haberlerinin üzerine fazla eğilmemiştir. 1950 de iktidar devredildikten sonra Ankara haberleri üç misli fazlası ile sütunlarına geçmeğe başlamaktadır. Bu nispetin az da

(3) George Fox Mott, New Survey of Journalism, Barnes and Noble, 4 th edit. 1958, Sh. 199

olsa 1960 da düşmesi, C.H.P. ve dolayısıyla yayın organının Milli Birlik idaresi devrinde alınan bir takım kararların yorumuna girişmekten -yanlış anlamlara gelir endişesi ile - kaçınması şeklinde izah edilebilir. Bu endişede başkent siyasî haberlerin işgal ettiği alanın daralmasına sebep olmuş olabilir.

Başkente ait siyasî haberlerin 1953 den sonra Ulus'ta daha az ölçüde yayınlanmasının bir diğer sebebi 1953 de 21 Ekim günü gazetenin istisnai olarak 8 sayfeye çıkmasına rağmen, 1960 da hemen istisnasız 6 sahife çıkmasıdır. Günümüzde gazetelerin sahifeleri sınırlandırılmağa başlayınca, ilk önce resimler ve bazı tip haberler azaltılmaktadır. İlân ise vazgeçilmez bir unsur olarak sonuna kadar sabit kalmaktadır. Bundan başka son yıllarda İstanbul gazetelerinin eskisinden daha geniş ölçüde kamyonlarla Anadolu'ya sevkedilmesi, gazetelerin erkenden -akşamları saat 17.00 - 18.00 arasında - dizgiye verilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu durum karşısında daha çok öğleden sonra ve akşam üzerleri gelişen başkent haberlerinin alanı kendiliğinden daralmaktadır.

«Cumhuriyet» gazetesi memleketin geçirmiş olduğu siyasî istihaleye uygun olarak trend tablosunun çizmiş olduğu yirmi yıllık devre boyunca, Ankara kaynaklı siyasî haberlere karşı devamlı surette artan bir ilgi göstermiştir.

Nitekim 1939 yılında gazete muhtevasının tümü üzerinde % 2 gibi küçük bir yer işgal eden başkente ait siyasî haberler, 1946 da iki misline çıkması çok partili hayata geçişe, Seçim Kanunu ve buna benzer büyük ilgi toplayan âmme problemleri ile izah edilebilir. 1953 yılındaki düşme bir bakıma memleketin içinde bulunduğu genel siyasî gevşeme ile yorumlanabilir. Buna karşılık 1960 yılında Ankara kaynaklı haberler 1939'a göre yüzde 400 orantılı olarak artmış görünmektedir. Bu durum 27 Mayıs 1961 devrim hareketi ile alâkalı görünmektedir. Türk halkoyununun demokratik gelişime karşı gösterdiği yüksek ilginin diğer bir sonucu da hemen hemen bütün İstanbul gazetelerinin Ankara'da kalabalık bürolar çalıştırmaları ve Akşam, Kudret, Vatan gibi gazetelerin hem İstanbul, hem de Ankara'da aynı anda basılmalarıdır.

Sonuç olarak görülür ki her iki gazete çok partili devreye geçerken ve devrim yılında birbirine yakın bir paralel halinde konuyu eşit ölçüde işlemişlerdir, buna karşılık tek partili rejim veya nisbî bir sessizliğin hüküm sürdüğü devirlerde farklı bir siyaset gütmüşlerdir.

3 — BAŞMAKALE :

Türk basınında, Anglo-Amerikan basınından farklı olarak, başmakale birinci sahifede yer işgal etmekte ve parti organında bu işle görevlendirilmiş belli ve imza sahibi bir yazar, Cumhuriyet gazetesinde ise misafir başyazarların bulunmasına rağmen daha çok gazete sahibi tarafından kaleme alınmaktadır. Başmakalelerde yazarlar, gazetenin gütmüş olduğu siyasete uygun olarak günün haberlerini yorumlamaktadırlar. Başmakale yazarı durum ve şartlara göre yumuşak veya sert bir eda ile bazı tedbirlerin alınmasını talep edebilir. Üslûbu ne olursa olsun, başyazarın gayesi günün haber ve meseleleri konusunda bazı halkoyu çevrelerini şekillendirmektir.

Başmakalelerin karakteri özel görevlerine uygun olarak değişmektedir. Bu görev de konunun önemi, başyazarın cüreti, diğer başyazarlarla olan münasebeti, vs. gibi değişmektedir. George Fox Mott'un isabetle belirttiği üzere başyazarlar çeşitli maksatlara hizmet etmek üzere kaleme alınabilir. Başyazar a) Sadece olayları toplamak suretile **bilgi vermek**; b) Herhangi bir sonuca varmaksızın **açıklamalar yapmak**; c) Okuyucunun eline geçmemiş olan değerli haberleri toplamak suretile **haberleri yorumlamak**; d) Olayların **sebeplere ve tesirlerine üzerinde tartışmak suretile tez ve antitezleri belirtmek**; e) Önemli bir âmme dâvası etrafında okuyucuların ilgisini tahrik edip **seferber etmek**; f) Âmme menfaatinin **kolayca belirmediği hallerde beşer tabiatının verilerini ustalıkla işlemek suretile belli telkinlerde bulunmak**; g) Günün önemli olaylarını, keşif veya başarılarını **kutlamak**; h) Gazetenin güttüğü siyaseti **açıklamak**; j) Nihayet yıldönümleri veya bayram günlerinde okuyuculara hoş vakit geçirmek gayesi ile yazılmaktadırlar. (4).

Örneğimize dahil ettiğimiz her iki gazete, Fransızların «Journal d'opinion» (fikir, kanaat gazetesi) vasfını taşımaktadır. Bu sebeple her ikisinde de meslâ Hürriyet, Akşam, Milliyet gibi gazetele-
rin aksine olarak, belli bir görüş veya fikri savunan başyazarlar de-
ğişen bir kesafet çerçevesi içinde yer almıştır. Ancak «Ulus» gazete-
si bir parti organı sıfatıyla bir ara imzasız, diğer zamanlarda ise
Falih Rifki Atay, Mümtaz Faik Fenik, Esat Tekeli, Hüseyin Cahit
Yalçın, Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi değişik imzalarla C.H.P.
için iktidar veya muhalefet partisi olarak tutum ve görüşlerini sa-
vunmuşlardır. Başmakalelerin trend tablosunun kapsadığı hiç bir

(4) George Fox Mott op. cit. Sh. 262-263

yılda eksilmemesi, şu orantılarla sabit olmaktadır: % 1 - % 3 - % 1 - % 1. Bu sayılarda gazete sahifelerinin sayısı da göz önünde bulundurulduğu takdirde, farkedilen artış veya eksilişlerin sebebi daha çok a) Konunun genişliği veya darlığı, b) Başyazarın alışıklığına bağlı bulunmaktadır. Ulus gazetesinin muhalefet devresinde iki başyazarı kıyas edilirse, Hüseyin Cahit Yalçın'ın sütun, sütun başyazılarına karşılık, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun sözü fazla uzatmadan ve polemiğe kaçmadan meseleyi birinci sahifedeki başmakale sütunu içinde inceleyip neticeye varan bir yolu tercih ettiği görülmektedir.

Cumhuriyet gazetesine gelince, başyazının bu gazetede işgal ettiği yer, 1939 a kıyasla 1946 da artmıştır: % 1,5 - % 2 - % 1 - 0. Bu artışı başyazıya ayrılan yerin hemen hemen aynı olması ile, daha doğrusu gazete sahifelerinin tahdidine rağmen başyazıların eksilmemiş olması ile izah edebiliriz. Üstelik 1946 da çok partili siyasî hayata girişimiz, başyazının önemini arttırmıştır. Nitekim 1953 deki siyasî gevşeme, başyazının nisbî önemini azaltmıştır. 1960 da ise gazetenin başyazı konusundaki tutumunda 1953 e nispetle daha köklü bir değişiklik olmuştur. Başyazının aktüel bir konuda olması gerektiği hakkındaki fikir, en önemli aktüel olaylarda başyazarın daima yetkili olamaması (füze, Polaris, feza atışları v.s. gibi konularda), her konuyu uzmanlara yazdırmak suretile eklektik ve anonim bir başyazı sahifesinin gazeteye yükleyeceği malî külfetin imkânların üstünde olması ve nihayet gazetenin gelenek ve şahsa bağlılık yerine batı anlamında bir gazete haline getirilmek istenmesi gibi sebeplerle 1960 da başyazılar -27 Mayıs 1960 Devriminden önceki rejime karşı olan protestoda olduğu gibi - tamamen kaldırılmamıştır, ancak hissedilir şekilde azaltılmıştır.

Sonuç olarak denebilir ki Türk basınındaki gelişim gazetelerde her gün mutlaka bir başyazının çıkmasını gerektirmemekte, buna karşılık parti organı olan gazeteler kendi partilerinin görüşünü yetkili bir kalemde sık sık belirtme ihtiyacı ile başyazılara daha geniş ölçüde yer vermektedirler.

4 — S P O R :

İç ve dış basında sahifelerinin artan ölçüde önem kazanmasının başlıca sebebi psikolojiktir. Delikanlılar ilkokula devam ettikleri günden gerçek iş hayatının insaf tanımaz rekabetçi alanına girinceye kadar kabiliyet ve maharetlerini başkalarile kıyaslaşmağa

mütemayildirler. Bu rekabet ve kıyas hiç bir yerde spor alanında olduğu kadar açıklıkla kendini göstermemektedir. Fakat yalnız yarının aktif kuşakları değil, milyonlarca insan büro, fabrika ve ev işinin monoton seyrinden kurtulmak için heyecan aşıl原因an spor faaliyetlerini büyük bir ilgi ile takip etmektedir. Birleşik Amerika Devletlerinde yüz gazete üzerinde yapılmış olan bir araştırma erkeklerin yüzde 95 inin karikatür ve başyazıdan sonra kendilerini tamamen spor sayfiyesine vakfettiklerini açıklamamıştır. Türk basınında bilhassa Milliyet ve Akşam gazeteleri bu eğilime uygun olarak spora bütün bir sahifenin tahsis ettikleri görülmektedir.

Bizim örneğimize dahil olan iki gazete bu eğilime tam mânası ile uydukları iddia edilemez. Daha doğrusu bu gazetelerde spora karşı gösterilen en yüksek ilgi çok partili hayata geçiş yıllarında rastlanmakta ve 1950 den sonra - diğer Türk gazetelerinin aksine olarak - azalmaktadır.

«Ulus» ta 1939 dan itibaren spora ayrılan yerin gazetelerde git-tikçe büyümesi, sporun memleketimizde geçirmekte olduğu geliş-me ile kolayca izah edilebilir. Ancak «Ulus» gazetesinde bu yerin 1939 - 1946 yılları arasında gelişip % 14 e kadar yükselip ondan sonra yüzde 3 e kadar düşmesinin sebebi 1946 dan önce spor ala-nında öncülük yapmak lüzumunu hissetmiş olan C.H.P. organının 1946 dan sonra başka konular üzerine daha rahat eğilebilmek için spor haberlerini kısmasıdır.

«Ulus» gazetesinin bütün yıllar içinde spor konusunda değiş-meyen tutumu, spor'un haber kısmı üzerinde fazla durulmuş olma-sı, meselenin dedikodu yönünün istenilerek unutulmuş olması şek-linde özetlenebilir. Trend tablosuna göre en yüksek artış 1946 yılı-na rastlamaktadır: % 5 - % 14 - % 3 - % 10. 1960 yılı Aralık ayın-da 1953 e nispetle sporun daha fazla yer tutmasının sebebi, bu ga-zetenin Devrim hükûmeti zamanında iç politika üzerine fazla eğil-mek istememesi ve spor alanında da «Spor Toto» nun faaliyette bulunması ile ilgili görünmektedir. Ancak şurası belirtilmeğe de-ğer ki, 27 Mayıs 1960 dan önceki Ulus sayılarında spor köşesi ta-mamile kalkmıştı. Bunun sebebi de D.P. idaresinin ağır baskı gün-lerinde bir mücadele gazetesi halini alan C.H.P. yayın organının bir yandan ağır malî yükün altından kalkabilmek için ilânlardan fedakârlık edememek durumu ile karşı karşıya kalması, diğer yan-dan da sahifelerini D.P. nin gayri hukukî tutumunu halkoyuna sun-mak için kullanması idi.

«Cumhuriyet gazetesinin spor sahifesi gerçi genel eğilime uygun bir artış kaydetmektedir, ancak bu artış çok daha ufak çapta olmuştur. Trend tablosu: % 3 - % 6 - % 2 - % 1 seşamsını göstermektedir.

«Cumhuriyet» in spor sahifesinin 1939 daki nisbî önemin sebebi, sahife adedinin fazlalığında aramalıdır. 1946 da gazetenin memleketteki bazı moda cereyanları takip ettiği söylenebilir. Mese-lâ örneklemede seçilen gün ve mevsimin tesiri ile at yarışlarının gazeteye girmesi, bu nisbeti arttırmıştır. Bunun geçici olduğu gazetede spor konuları için belli bir yerin ayrılmamış olmasından ve devamlılık bulunmamasından anlaşılmaktadır. 1953 de spora ayrılan yerde ufak bir azalış vardır. Buna karşılık hafta içinde çoğunlukla bir haber haber sahifesi hazırlanmakta ve bu bazan dört beş sütuna yayılmaktadır. Haftalık ortalama % 3 civarındadır.

1960 da spor sahifesi bir istikrar kazanmıştır, gazetede belirli yerde ve belirli miktarda devamlı olarak çıkmaktadır. Bundan halkoyunun ilgisinin bir bakıma da diğer gazeteleri takip etme mecburiyetinin ve gazetenin bütün fertlerine hitap etme ve âdeta «her derde deva olma» çabasının tesirleri görülmektedir. Örneklemenin isabet ettiği günde Boğazda çok mühim bir yangın ve kömür madeninde bir patlama vuku bulduğu için 1960 da spora ayrılan yerin nisbeti az görülmektedir.

5 — ŞEHİR VE YURT HABERLERİ :

Gazete muhtevasına ait trend tablomuzun en ilgi çeken oranları arasında şehir ve yurt haberleri kategorisi yer almaktadır. Bu haberlere Ulus gazetesinin ortalama bir önem çerçevesinde yer verdiği: % 3 - % 1 - % 7 - % 12, buna karşılık «Cumhuriyet» gazetesinin olağanüstü büyük bir itina, dikkat ve istek açığa vurduğu görülmektedir: % 14 - % 14 - % 19 - % 34. Hattâ bir bakıma denebilir ki yirmi yıllık bir süre boyunca gazete idaresi bakımından muhafazakâr bir tutum gütmüş olan Cumhuriyet gazetesinin karakteri en çok bu alanda değişmiştir. Esasen Cumhuriyet gazetesi diğer İstanbul gazetelerinden farklı olarak Anadolu muhabirler kadrosuna istidatlı genç amatör gazeteciler celbetme işine daha önceden başlamış ve bu sebeple devamlı olarak Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden güvenilir haberler vermiştir. 1953 de ekonomik ve ticarî faaliyetlerin gelişmesi, vasıtalı olarak memleket haberlerine verilen önemin de artmasına vesile olmuştur. Bu arada önemli siyasî baskı örneklerinin daha çok büyük şehirlerin dışında başgösermesi yazı işleri müdürlerinin ilgisini her zaman uyanık olarak

ayakta tutmuştur. Böylece «Cumhuriyet» şehir haberlerini her zaman gazetenin ikinci sahifesinin belli bir sütununda ve müstakar bir nispet içinde vermeğe devam etmiştir, buna karşılık Anadolu haberlerine konunun önemine göre daha geniş yer ayırmıştır. Şehirle ilgili tenkit, şikâyet ve temenniler ise ya okuyucu mektupları sütununda ya da belediyeye ait meseleleri inceleyen yazılarda yer almaktadır.

«Ulus» gazetesine gelince, bu gazetede ki yurt haberleri çoğu defa C.H.P. ye ait haberler şeklinde çıkmaktadır. Bunun başlıca sebebini son zamanlara kadar muhabirlerin haber verme görevlerini daha çok bir partili anlayışı ile benimsemelerinde aramalıdır. Bununla beraber Ulus'ta 1960 da göze çarpan artışı muhabir kadrosunun zenginleşmesi ve kalitenin yükselmesi, ayrıca devrim yılında yurtiçi dış haberlere nispetle bir üstünlük taşıması ile açıklamak gerekir.

6 — F O T O Ğ R A F :

Günlük gazetelerin artan ölçüde aktüel foto-röportajlara verdikleri önem, mühim şahsiyetlerin portre yerine herhangi bir hareket sırasında çekilen pozları, haber sütunlarına eklenen grafik, şema, haritalar, kıta ve memleketlerarası foto-press servisleri, bütün bu yenilikler daha sınırlı ölçüde de olsa Türk basınında etki yaratmaktan geri kalmamıştır. Modern basının yapısı gereğince gazetede çıkan fotoğraflar belli bir gayeye hizmet etmekle görevlidirler. Bunlar olup-biten olayları - kabilse - en heyecanlı safhasını aksettirmelidirler. Böylece basında çıkan resimler için çifte bir ödev ortaya çıkmaktadır: Resmin süratle elde edilmesi ve olayın haber değerini artıracak olan bu resmin aynı süratle gazeteye aksetmesi.

«Cumhuriyet» gazetesinin fotoğraf konusunda gütmüş olduğu siyaset oldukça ilgi çeken bir değişim geçirmiştir. Aşağıdaki tablodan da görüleceği üzere memleket içi resimlere artan ölçüde yer verilmesine karşılık, dış memleketlerden gelen resimlerin sayısı gittikçe azalmış bulunmaktadır :

	1939	1946	1953	1960
Fotoğraf : İç	% 4	% 2	% 3	% 16
Dış	% 4	%0,5	% 2	% 1

1939 da dış memleketlerden gelen fotoğraflar gazetede büyük bir yer kaplamaktadır. Zira gazetenin sahifeleri fazladır ve magazin kısmı kabarıktır.

1946 daki düşmenin en büyük sebebi gazete sahifelerindeki tahdittir. Haftanın birkaç günü 4 sahife çıkan gazetede, sinema, sanat ve kadın sahifesi gibi konuların azalmasına da bağlı olarak bilhassa dışardan gelen fotoğrafların nisbeti yarı yarıya azalmıştır. Bununla beraber bir haftalık ortalamanın iç fotoğraflarda % 2 - % 4 arasında değişecek kadar insicamsız olduğunu da ifade etmek gerekir. 1946 da iç sahifelerde hiç fotoğraf yok gibidir, yalnız birinci sahifede, o da çoğu defa portre resimler şeklindedir.

1953 de resimli gazeteler çıkmağa başladığından ve şehir - yurt haberleri süratle arttığından, rotatifin eski oluşu gibi teknik eksikliklere rağmen, fotoğrafların gazetede nisbi önemi artmıştır. Dış fotoğraflardaki kısmî artış bu yıllarda dış olaylara karşı artan ilgi ile izah edilebilir. İç fotoğraflarda iki ay arasında yüzde 3 ilâ yüzde 4 gibi bir fark olduğu halde, dış fotoğraflarda bu fark yüzde 2 gibidir.

1960 da fotoğraflarda bir yükselme müşahede edilmektedir. Yüzde olarak çok fazla olan bu artış geçici olarak Boğazdaki yangına bağlanabilirse de Aralık ayı ortalamasının iç fotoğraflarda yüzde 7 ve dış fotoğraflarda yüzde 2 oluşu, yükselme eğilimine işaret etmektedir. Köklü reformların ve Yassıada duruşmaları gibi memleket çapında ilgi çeken dâvalar 1960 daki fotoğrafların artışını kolayca açıklamaktadır.

Görülüyor ki «Cumhuriyet» gazetesinde bilhassa memleket içi fotoğraflar lehine açık bir gerileme vardır. Buna karşılık «Ulus» gazetesindeki trend tedricî olmayıp, dalgalıdır ve gazete karakterinde bir değişme yerinde daha çok değişik yazı işleri müdürlerinin tutumu ile izah edilebilir.

Trend tablosuna göre genel olarak resimlerin gazetede işgal ettikleri yerin nispeti şöyledir: % 2 - % 15 - % 6 - % 15.

Bu tablolarda görülen dağılışı kısmen 1946 ve 1960 daki yazı işleri müdürlerinin tutumuna, kısmen de sözü edilen iki senenin siyasî havasındaki özelliklerine yormak gerekir.

1939 da gazeteciliğimiz genel olarak halka, daha doğrusu geniş kütlelere henüz hitap edemiyordu. Öte yandan harp dolayısıyla klişe malzemesinin memleketimizde bulunmaması da bu yıllardaki resim azlığını açıklamaya yeter. Esasen şurası da kayda değer ki, yüksek tirajlı gazeteler her zaman daha geniş ölçüde resme itibar etme zorundadırlar. Örneğin Hürriyet, Akşam, Milliyet gazeteleri. Örneğimize dahil olan her iki gazete ise geniş halk kütlelerine hitap eden kategoriye girmediklerinden, resimlere ayrılan yerin fazlasıyla artması beklenemezdi.

1946 da çok partili siyasî hayata girişten sonra «Ulus» gazetesi sadece hükümetin sözcüsü rolünü terkedip, Ankara'da yayınlanmaya başlayan «Zafer, Kudret» gibi gazetelerle rekabet etmek için de gazeteye aynı zamanda bir aile gazetesi havası vermeğe çalışmıştır. Birdenbire artan resimlerin orantısı magazin, aktüel olaylar, sanat v.s. verilen önemle ilgilidir. 1953 yılında «Ulus» gazetesinin tesisleri bir süre önce C.H.P. nin elinden alınmış olduğundan, teknik çalışma şartları güçleşmişti. Gazetenin yayınlanması bu yüzden gecikiyordu. Bu yıllarda gazete ilânlarla siyasî haberlere daha fazla önem vermeği tercih etmiştir. 1960 da göze çarpan yüzde yüz artış ise kısmen örneklemeğe giren günde Boğaz yangınından, kısmen de değişen yazı işleri müdürünün Amerikan basın telâkkisinden mülhem olarak bir kısım haberleri resimle ifade etme dileğinden ileri gelmiş olsa gerektir.

7 — RESİMLİ TEFRIKA :

Tesirli bir kütle haberleşme vasıtası sayılan Amerikan basınının geniş çapta geliştirmiş olduğu resimli tefrika, roman veya resim serileri, her gün gazete takip etme alışkanlığını benimsemiş olan ortalama vatandaşı eğlendirmeğe, aile fertlerine hoş vakit geçirmeğe yarayan bir yayın türüdür. Öğretici değerinden çok belli klişelerle, millî ve mahallî stereotiplerin yerleşmesine ve değer yargılarına dayanan peşin hükümlerin kökleşmesine hizmet eden bu nevi yayınların Türkiye'de seçtiğimiz gazetelerin daha geniş okuyucu kitlelerine hitap etmeğe başlamalarından sonra yerleştiği görülmektedir. Nitekim «Cumhuriyet» ilk defa 1946 da, «Ulus» ise 1953 de resimli tefrikalara yer vermişlerdir.

	1946	1953	1960
Cumhuriyet	% 11,5	% 3	% 5
Ulus	—	% 3	—

Ulus gazetesi zaman zaman tek bant halinde resimli tefrika-ya yer vermiştir. Ancak bunun devamlı olmadığı anlaşılmaktadır. Esasen Ulus'un yayınlamış olduğu bantlar - malî imkânların elvermesine göre - «syndicated feature news service» denilen resimli tefrika abonman sağliyan yabancı kaynaklı basın servislerinden tedarik edilmiştir. Başka bir deyimle Ulus'un bu alandaki teşebbüsleri yabancı basından Türk basınına intikal etmiş olan bir eğilime uyma şeklinde yorumlanabilir.

Buna karşılık Cumhuriyet gazetesinin açığa vurmuş olduğu trend daha anlamlıdır. 1939 da böyle bir temayül görülmediği halde bu gazete, grafik sahalardaki gelişmesi, resimli romanlara gösterilen alâkanın artması, okuma yazma nispetinin yükselmesi, geniş kütüphelerin okumağa başlaması sebepleriyle bu çeşniye gittikçe artan ölçüde rağbet göstermiştir. «Cumhuriyet» ayrıca Türk sanat-kârları yardımı ile yerli, karakterli resimli bantlar da yayınlamıştır. Bu kararın sebeplerini her şeyden önce gazetenin eğlendirici olma iddiasında, herkese hitap etme çabasında ve batıya benzeme gayretlerinde aramak gerekir.

Karikatür, aktüel bir olayın anlaşılmasını kolaylaştıran, onu daha sade bir anlama çeviren veya belli bir fikir hakkındaki kanaatlerin kristalleşmesine yarayan grafik bir vasıtaadır. Karikatürler halkoyuna tesir bakımından mizah ve hiciv duygularını geliştiren çok önemli bir araçtır. Türk basını ötedenberi dünya mizah alanı ile rahatça rekabet edecek kudrette karikatürler yayınlamıştır. Birçok karikatürler tek bir fikir işleyerek, birkaç hat veya tek kelime ile nakletmek istedikleri düşüncüyü işlemektedirler. Bu kudretli teknik çoğu defa olayları mübalâgalı şekilde aksettirmeğe ve bilhassa konuyu gülünç bir şekilde tanıtmaya önem verdiği halde, yine de siyasî ve sosyal eğitim bakımından son derece önemli bir rol oynamaktadır. Ancak karikatürçülüğün tam mânası ile gelişmesi her şeyden önce hoşgörülüğün hâkim bulunduğu bir siyasî ortamın varlığına bağlıdır. Bu ortamın Türkiye'de zaman zaman tamamen kalkması Tablo 1 de açıkça görülmektedir. 1939 yılının tek parti devri ile 1960 devrim yılında her iki gazetenin karikatür yayınlamama kararına vardıkları anlaşılmaktadır. Buna karşılık 1946 ve 1953 yıllarında «Cumhuriyet» in yüzde bir oranı

ile devamlı bir karikatür yayınına giriştiği, «Ulus» un ise yalnız 1953 yılında gazete tümünün yüzre 6 sına tekabül eden büyük tablolar yardımı ile karikatürler yayınladığı göze çarpmaktadır.

Karikatür konusunda iki gazete arasında açık bir farklılaşma vardır. 1946 daki hürriyet havası memleketimizde karikatür alanındaki gelişmeye yol açmış, bu arada «Cumhuriyet» gazetesinin daimî sanatkârı olan Cemal Nadir'in kalemi ile klâsikleşmiş, ölmez eserler yaratmıştır. Buna karşılık «Ulus» gazetesi karikatürlere ancak partinin muhalefete geçmesinden sonra itibar göstermiş ve 1950 den sonra haftada bir veya iki gün yarım sahifelik renkli siyasî karikatürlere yer vermiştir. Ratip Tahir Burak'ın kaleminden çıkmış olan bu çeşit karikatürlerin basın dâvalarına konu oldukları ve meselâ hükûmetin baskısını hedef tutan «Oldu da bitti maşallah» lejandlı karikatürün 16 aylık bir mahkûmiyete sebep olduğu hatırlardadır.

1960 yılında genel olarak gazetelerde karikatürlere fazla yer verilmemekle beraber, Türk karikatürcülüğünde yeni bir kuşağın gelişi ve yeni bir gelişme sezilmekte, çizilen siyasî karikatürlerde şahıslardan çok temsil ettikleri fikir ve görüşlerin kolay anlaşılabilir sembollerle tenkit veya hicvedildiği dikkati çekmektedir.

9 — KADIN KÖŞESİ :

Batı gazetelerinde bir veya birkaç sütunun devamlı şekilde toplumda alıcı, müstehlik rolünü oynayan, moda yön veren, çocukların terbiyesi ile meşgul olan, aile ekonomisini yöneten ve bütçesini düzenleyen kadın'a tahsis edildiği görülmektedir. Bugün en başlı sayılan batılı gazete dahi hiç değilse pazar günleri kadın âlemine hitap eden çeşitli yazı, resim, yemek tarifeleri vs. sunulmaktadır.

Örneğimize dahil trend tablosunda - 1939 yılındaki yüzde 4 hariç - bütün diğer yıllarda bu konuya ayrılan yerin boş kalması oldukça anlamlıdır. Her ne kadar kadın inkılâbı Türkiye Cumhuriyetinin ilk yıllarında dünyaya örnek teşkil edecek tarzda hukukî bir hal yoluna kavuşturulmuşsa da, ortalama ev kadınının günlük gazeteleri düzenli bir şekilde takip etmesi ve orada kendisine ayrılan bir köşeyi araması ancak son yıllara has bir gelişme sayılmaktadır.

Bununla beraber «Cumhuriyet» gazetesi kuruluş maksadına uygun olarak bir aile gazetesi olma çabası ile sahifelerinde imkân

ölçüsünde bir kadın köşesi ayırmıştır. (Bak 1939 daki orantıya). 1946 dan itibaren gazete sayfelerinin sınırlandırılması, geçici olarak kadın köşesinin kalkmasına sebep olmuştur. 1960 da -örneğimizin alındığı günkü olağanüstü olay bir kenara bırakılacak olursa - «Cumhuriyet» in az çok bir program içinde haftada ortalama yüzde 3 olarak bir kadın köşesi yayınladığı görülmektedir.

«Ulus» gazetesi ise her şeyden önce C.H.P. ye bağlı seçmen kütesinin aydın çevreleri ve kanaat liderlerine fikir malzemesi sağlama gayesini güttüğü cihetle, kendilerini geniş kütlelerin okuma zevkine ayarlıyan yüksek tirajlı kütle gazetelerinden farklı olarak, özel bir kadın köşesi yaratma lüzumunu duymamıştır. Bununla beraber bu feragatte sahife tahdidinin az da olsa yine rol oynadığı unutulmamalıdır. Sonuç olarak denilebilir ki bu sütunun eksikliği veya sınırlı oluşu, gazetelerimizi batıdaki benzerlerinden ayıran başlıca bir özelliktir.

10 — TİYATRO, SANAT :

Tiyatro, sanat, batı müziğine ait haberlerin kesafeti hiç şüphesiz ki okurların genel kültür seviyesi ile sıkı sıkıya ilgilidir. Bu bakımdan örneğimize giren her iki gazetenin bir nevi kültür önderliği yaptıkları, okurların gerçek ilgi derecesine bakmaksızın yer ve eleman buldukları nispette güzel sanatları tanıtmada konusunda ciddi gayretler sarfettikleri kayda değer. Bununla beraber bu alandaki yayının Ulus'ta orantıların da gösterdiği üzere daha tesadüfi, «Cumhuriyet» de ise daha şuurlu ve istikrarlı olduğu göze çarpmaktadır.

«Cumhuriyet» gazetesinin trend tablosu şu seyri göstermektedir: % 2 - % 1 - % 2,5.

Bu sütunlardan çıkan yazılar incelenince, 1939 da toplumdaki ilgi derecesi ile paralel olarak en geniş yerin sinema haberlerine ayrıldığı görülmektedir. 1947 de resim sergileri üzerinde ara sıra tartışmalara rastlanıyor, sinema haberleri ise miktar ve orantı olarak çok azalmış görünmektedir. 1953 te sanat haberlerinde bu devamlılık göze çarpmaktadır. Bu devamlılık 1960 da artık köklü geleneklerle yükümlü olarak intikal etmiştir. Bugün «Cumhuriyet» gazetesinde, Atatürk devrimlerinin taşıyıcısı olan genç kuşakların eğilimlerine uygun olarak tiyatro, sergi, resital, festival gibi sanat olayları hakkında oldukça düzenli bir haber verme sistemi yerleşmiştir.

«Ulus» gazetesinin bu konudaki trend tablosu daha dalgalıdır: % 5 - 0 - % 4 - 0. Burada dikkate değer nokta çok partili hayata geçiş sırasında ve devrim yılında sanat haberlerine daha az önem atfedilmesidir. Bununla beraber Ulus gazetesi batı uygarlığını yerleştirme alanına yönelmiş yayınlarında -örneklemenin tam mânâsı ile aksettiremediği ölçüde- sanat haberlerine önem vermiştir. Ancak bu alandaki yazılar bilgi vermekten çok sanat eleştirmesi şeklinde kaleme alınmışlardır.

11 — R O M A N :

Ortalama gazeteci dünya ve etrafında olup biten olayları okurlarına tanıtmakla görevlidir. Özel muhabir veya yazarlar haberleri kendi görüş açılarından takdim ederler. Başyazar aktüel olayları yorumlamakta, basın eleştiricileri ise kitap, tiyatro temsilleri, müzik ve sergiler hakkında düşünce ve fikirlerini tahlil yolu ile sunmaktadırlar. Kısacası gazeteci olayları kayd, yorumlama veya açıklama suretile okurların bilgisine sunmaktadır. Buna karşılık edebiyatçılar yaratıcı fikir faaliyeti yau ile yepyeni bir görüşü veya anlayışı meydana çıkarmağa çalışmaktadırlar. Ferenc Molnar'ın dediği gibi «Gerçek edebiyat, kelimelere çevrilmiş olan hayatın tâ kendisidir». Okurlara sadece günlük olayların bir özetini vermekle yetinmeyen kaliteli bir gazete, okuyucularının birçok toplum veya beşerî meseleleri görmeleri, işitmeleri ve duymaları için edebî yazar, hikâyeci ve şairlerle işbirliği yapmaktadır.

«Ulus» gazetesinde romana ayrılan yer oldukça ilgi çekici bir seyir takip etmiştir: %,1,5 - % 3 - % 14 - 0. Görülüyor ki tek parti devri ile devrim yılında edebî yazılara karşı rağbet düşük, diğer kategorilerde de göze çarptığı şekilde, siyasî gevşemenin en hâkim olduğu 1953 yılında romana ayrılan yer en geniş olanıdır.

Romana verilen önemin sebepleri siyasî olduğu kadar yazı işleri müdürünün tutumu ve teknik sebeplere dayanmaktadır. Roman yayınlamak -polis veya eğlendirici tercüme romanları örneğinde görüldüğü üzere- külfetsiz ve gazete tertibini kolaylaştıran bir usuldür. «Ulus» taki değişikliğe gelince, bunda yazı işleri müdürlerinin farklı tutumunu da hesaba katmak gerekir. Bununla beraber Türk edebiyatının genç kuşaklarını tanıtma alanında «Cumhuriyet» in «Ulus» tan daha titiz ve istekli davrandığı söylenebilir. Örneğin son yıllarda Fakir Baykurt, Yaşar Kemal, Orhan Kemal'in romanlarının ilk önce «Cumhuriyet» gazetesinde yayınlanmaları gibi...

«Cumhuriyet» gazetesinin trend tablosu bu kategoriye daha fazla yer ayırmış olduğunu göstermektedir: % 5 - % 6.5 - % 11 - % 3. Burada da devrim yılında «Ulus» a benzer şekilde edebî yazılara en az yer ayrılmış olduğu göze çarpmaktadır. Bununla beraber nispetler oldukça yüksektir. Bunu okur yazar orantısının düşüklüğü karşısında halkı çeşitli güzel sanatlara karşı ilgilendirmek, okurlara hikâye ve roman tanıtmak konusundaki gayretlerle açıklayabiliriz. 1953 deki artışın diğer bir sebebi de Yunus Nadi armağanının uzun bir süre gazetede büyük bir yer tutmasıdır. 1960 da iç olaylar bakımından olağanüstü durumlarla örneğimizin isabet ettiği günün özellikleri dolayısıyla oranında bir düşme görülmektedir. Gerçek halde 1960 yılındaki haftalık ortalama yüzde 7 dir. Bu arada düzenli olarak kitap tahlilinin basınımıza yeni yeni girmekte olduğunu ve «Cumhuriyet» gazetesinde eleştirici bir hüviyet yerine bibliyografya tarzında yapılmakta olduğu kayda değer.

12 — R A D Y O :

Türkiye'de henüz televizyon bulunmadığına göre radyo, yazma okuma bilmiyen çok geniş bir dinleyici kütlesine hitap eden en kudretli kütle haberleşme vasıtasıdır. Ancak Türkiye'de radyo işletmeciliğinin devletin tekeli ve mutlak kontrolü altında bulunması, dinleyicilerin dilek ve eğilimleri sistematik bir şekilde araştırılmamış olması, özel radyo reklâmlarına yer verildiği halde memleketimizde henüz bu vakte kadar piyasa tahlilleri (market research) yapılmamış olması, İstanbul, Ankara, İzmir ve Erzurum radyolarının programlarının oldukça kalıplaşmış, değişmez şablonlar içinde yürütülmesine âmil olmuştur. Nitekim her iki gazetede radyo programlarına verilen yer, sadece çeşitli programların saatlerine hasredilmiştir. Gazetelerin hiç birinde belli bir program eleştirmesine ait yazılar çıkmamaktadır. Her iki gazetede bu programları vardı. Bu ilâve halen kaldırılmış bulunmaktadır.

Cumhuriyet : % 0,5 - % 0,3 - % 0,5 - % 1

Ulus : % 1 - % 4 - % 0,5 - % 0,7

1953 de pazarları Cumhuriyet gazetesinde haftalık radyo programları vardı. Bu ilâve halen kaldırılmış bulunmaktadır.

13 — ZABITA HABERLERİ :

Dünyanın her tarafında gazete okurları cinayet, zabıta olayları nevinden olağanüstü olaylara karşı büyük bir ilgi beslerler. Sırf şiddet, gangsterlik, cinayet ve cinsiyet meselelerine büyük önem

veren gazeteler bilhassa sürümünü arttırmak gayesile bu tip haberleri öncelikle ve ona göre başlık tertip etmektedirler. Belli bir eğilim ve karakter taşıyan gazeteler buna karşılık ters bir tutum açığa vurmaktadırlar. Onlar okurlara dünyada olup bitenlerin gerçek bir tablosunu çizmek amacı ile objektif haber verme kaidelerine uygun olarak bu haberleri daha az mübalâgalı ve ölçülü bir şekilde sunmaktadırlar. Örneğimize dahil ettiğimiz her iki gazetenin sensation yaratan başlıkları kullanmamakla beraber zabıta haberlerini devamlı bir şekilde izledikleri görülmektedir. Bu orantıların «Ulus» ta daha kabarık, «Cumhuriyet» de daha ölçülü olması, sonuncu gazetenin sosyal düzeni kasden bozan elemanlara ayrıca basın yolu ile özele bir şöhret kazandırmak istememe tarzındaki siyasetini doğrulayan bir unsurdur.

Ulus : % 3,5 - 0 - % 3,5 - % 0,6

Cumhuriyet : % 2 - 0 - % 3,5 - % 0,6.

1946 yılında zabıta haberlerine ait hiç bir orantının görülmesi, seçilen güne ait bir özelliktir. Bu yılın haftalık ortalaması % 1,5 civarındadır.

Görülüyor ki her iki gazete sensation yaratıcı haberlerden çekinmekte ve zabıta haberlerini - bilhassa «Cumhuriyet» te - belli bir sütunda objektif bir dille vermektedir.

14 — İ L Â N :

Basın halkoyunun şekillenmesine yarayan önemli bir kütle haberleşme vasıtası ve bu sıfatla bir âmme hizmeti ifa eden müessesese, kısaca âmme iradesinin tezahüründe rol oynayan dördüncü kuvvettir. Fakat basın aynı zamanda bir ticarî işletme, dolayısıyla özel teşebbüsün piyasa kanunlarına tâbi bir ticarî kuruluştur. Basının kuruluş amacına uygun olarak işleyebilmesi için hayatî unsurunu teşkil eden basın hürriyeti, bağımsız varlığını ancak siyasî ve ticarî baskılardan eşit ölçüde uzak nispette devam ettirebilir. Zira gazetenin bellibaşlı görevleri olan 1) Haber verme, 2) Yorumlama ve açıklama, 3) Eğlendirme ve 4) İlân yolu ile malları tanıtmaya faaliyetleri gözden geçirilince, alıcı ve satıcıyı karşılaştırmak gibi mutavassıt bir rol da oynaması gerektiği anlaşılmaktadır.

Daha çok basının ekonomik bünyesini ilgilendiren ilân cephesinin demokrasinin öteden beri yerleşmiş olduğu memleketlerde gazetenin - muhteva ve haber verme tarzına ilişmeksizin - sadece basın işletmesini yürütenleri ilgilendirdiği görülmektedir. Zira ilân-

lar özel teşebbüsten gelmekte ve gazeteye objektifliği ve tirajının yüksekliği nispetinde akmaktadır. Oysa ki Avusturya, Yunanistan, Türkiye, Pakistan gibi bazı memleketlerde devletin işveren sıfatıyla ihale etmekte olduğu veya duyurmak zorunda bulunduğu birçok âmme faaliyetleri batılı memleketlerde olduğu gibi ücretsiz olarak Resmî gazetede yayınlanmamakta, aksine ücret karşılığında çeşitli gazetelere dağıtılmaktadır. Devlet böylece basını geniş ölçüde ilânlarla doyurma imkânına sahip olunca, sırf iktidarda kalma emelini güden bazı hükûmetlerin kendilerini öven gazetelere daha çok ilân verdikleri, sık sık görülen hallerdendir. (5). Nitekim Türkiye'de on yıllık D.P. iktidarı zamanındaki «besleme basın» Türk basın mensuplarını ölçüsüz derecede tedirgin etmiş ve D.P. ye sempati duyan gazetelere büyük kazançlar sağlamıştır. Bu durum karşısında ancak sadık ve devamlı bir okuyucu kütlesine sahip gazeteler, resmî ilânlardan mahrum edilmelerine rağmen - özel ilânları çekmeği başarmışlardır.

«Cumhuriyet» gazetesinin trend tablosu bu çeşit bir mukavemetin açık örneğidir :

	1939	1946	1953	1960
Özel :	% 18	% 20	% 25	% 15
Resmî :	% 17	% 15	% 5	% 5
Toplam :	% 35	% 35	% 30	% 30

Görülüyor ki özel ilânlar ekonomik faaliyetin en canlı devri sayılan 1953 te en yüksek haddine ulaşmakta ve genel olarak gazetenin ayakta durmasını sağlayacak ölçüde sabit kalmaktadır. Buna karşılık resmî ilânlar «Cumhuriyet» gazetesinde C.H.P. nin gerek tek parti olduğu ve gerek çok partili rejime geçildiği devrede gazetenin D.P. ye ilk yıllarda gösterdiği sempatiye rağmen, 1950 den sonra ancak eski orantının dörtte birine inmiştir. Bu orantı 27 Mayıs Devriminden sonra da değişmemiştir. Fakat asıl önemli nokta resmî ve özel ilânların birlikte, gazete yirmi yıllık yıllık bir devre boyunca çok devamlı bir seyir takip etmiş olmasıdır. Bu orantı 1950 den önce yüzde 3, 1950 den sonra ise yüzde 30 civarında olmuştur. 1939 ve 1946 da resmî ilânlar nispetinin fazla olması, memleketteki gazete sayısının azlığı ile de izah olunabilir.

«Ulus» gazetesine gelince, trend tablosu diğer konularda paralel olarak oldukça hareketli bir inişli çıkışlı dalgalanma kaydetmektedir. 1939 da ilân, gazete muhtevasının yüzde 47 sini kapsamaktadır. Son derece yüksek sayılan bu orantıyı o tarihte Ankara'da başka hiç bir günlük gazetenin yayınlanmaması ve daha önemlisi gazetenin tek parti devrinde iktidar partisinin resmî sözcüsü olmasıdır. Nitekim çok partili devreye geçildikten sonra C.H.P.nin henüz iktidarda bulunduğu 1946 yılında bu orantı birdenbire yüzde 17 ye düşmekte, 1953 te yüzde 14 ü bulmakta ve ancak 1960 da tekrar yüzde 39 a yükselmektedir. Bu gazetede özel ilânların nispeti «Cumhuriyet» ten farklı olarak aynı istikrarı göstermektedir :

	1939	1946	1953	1960
«Ulus»	—	—	—	—
Özel :	% 17	% 8	% 8	% 20
Resmî :	% 30	% 9	% 6	% 19
Toplam :	% 47	% 17	% 14	% 39 (6)

Bu tablodan da görüldüğü üzere seçilen günlere münhasır da olsa «Ulus» takiki ilân orantılarının daha çok siyasî faktörlere bağlı olarak düştüğü görülmektedir. Türk gazetelerinin maliyet hesaplarını -sahife adedi, tiraj ve kadroya göre de olsa - resmî ilânların sağlayacağı gelire dayanarak hesaplamaları, kanaatimizce basın işletmeciliği bakımından kusurlu bir durumdur. Sırf özel ilânların sağladığı gelirle maliyet bilânçosu yapabilen bir gazetenin, güdeceği siyaseti daha serbest tayin edebileceği âşikârdır.

15 — FIKRA, MAKALE :

Türk basını Anglo - Amerikan basınından ayıran bellibaşlı bir özellik de imzalı fıkra, devamlı sütunlar ve bilhassa akademik ünvanlar taşıyan yazarlar tarafından kaleme alınan makalelerin yüksek sayısıdır. Bu bakımdan bilhassa örneğimize dahil olan gazeteler meselâ Fransa'da çıkan «Le Monde» la bir benzerlik taşımaktadırlar.

Bu konuyu aydınlatmak üzere Cumhuriyet gazetesindeki trendi gözden geçirecek olursak, bunun % 16 - % 15 - % 9 - % 8 olduğu görülmektedir. Bu devamlı ve anlamlı düşüş herşeyden ön-

(6) Yukarıda verilen orantılar, ancak belli günlere mahsustur, bu bakımdan bunlar gazetenin genel ilân orantıları ile bir kerre daha kıyaslanmalıdır. Nitekim ilânlardan da fedakârlık yapılmıştır.

ce gazetenin görevlerinde bir yorum değişikliği meydana geldiğine işaret eder. 1939 ve 1946 da henüz «bilgi verme» yani ansiklopedik malûmatı arttırma gibi bir gayeye öncelik tanımış olan gazete, 1953 den itibaren batıda olduğu gibi gazetenin «haber verme» fonksiyonunu ön plâna geçirmiştir. Daha geniş bir okuyucu kütesinin Anadolu dört bir tarafından bulunduğunu farkedilen gazete resimli roman ve tefrika gibi gazetenin satışında hamle yapmağa elverişli maddeleri ve sanat karşılaşmasında ilgi uyandıran Yunus Nadi armağanını koymak suretile makalelerin azaltılmasına âmîl olmuştur.

Buna karşılık Ulus gazetesi daha sık değişen yazı işleri müdürlerinin etkileriyle bir «magazin» veya «bilgi verme» gazetesi olma arasında tereddüd etmiş ve son zamanlarda bilgi verme tarzındaki Avrupa gazeteciliğini dinamik bir Amerikan «haber verme» tekniği ile uzlaştırma çabasında bulunmaktadır.

Kıyaslama :

Daha önceleri 1951 - 52 yıllarında Jacques Kaysers tarafından milletlerarası çapta yapılmış olan bir muhteva tahlilinin bulguları ile kendi etüdümüzü karşılaştırdırca oldukça ilgi çekici sonuçlara ulaşırız (7).

a — İlân: Her iki gazetemizin 1950 - 1960 arasındaki ilân ortalaması sayılan Ulus, % 26 ve Cumhuriyet % 30, tanınmış İngiliz gazetesi London Times'e (yüzde 29) yaklaşmaktadır. En yüksek ilân orantılarına La Nacion, Arjantin - yüzde 54 ve New York Time, yüzde 46 rastlanmaktadır. Tablo 2 bak.

b — Dış haberler: Bu alanda Ulus'un İsveç'te çıkan Dagens Nyeter'e en çok yaklaştığı - yüzde 6 - Cumhuriyetin ise yüzde 12 ile Arjantin'deki La Nacion'la eşit durumda oldukları görülmektedir.

c — Kaza, cinayet: Bu konuda Tablo 2 de görüldüğü üzere Ulus'un Hürriyet ve Cumhuriyetle birlikte başta geldiği görülmekle beraber, her üç Türk gazetesi - Demirperde gerisi memleketler hariç - bütün batılı gazetelerden daha ağır başlı hareket ettikleri göze çarpmaktadır.

(7) Jacques Kaysers, *One Week's News*, Paris, 1954; Nermin Abadan, *Kütle haberleşme vasıtaları*, S.B.F. Dergisi, Cilt XV, yıl: 1960, Sayı: 1, Sh. 24

d — Spor: Spor konusunda Türk gazetelerin ifrata gitmesizin La Nacion (Arjantin) ve İtalya'da çıkan Correira della Serra ile benzer bir tutumda oldukları anlaşılmaktadır.

SONUÇ :

Etüdümüzü kapsayan «Cumhuriyet» ve «Ulus» gazetesi ile diğer bir etüdün içine almış olduğu «Hürriyet» gazetelerinin Türk basına has bazı millî özelliklere sahip olduklarını ispatlamış bulunuyor. Bu millî özellikleri şu şekilde özetlemek mümkündür :

- 1 — Ziraî bir bünyeden endüstrileşmeye doğru yol alan ve geçiş halinde bulunan Türk toplumunun aydın okurları ile kanaat liderlerine Türk basını — alışılmış batı ölçüsünü aşan şekilde — teknik, hukukî ve ansiklopedik bilgiler sunmaktadır.
- 2 — Memleketin son onbeş yıldır geçirmekte olduğu çetin mücadelerin sonucu olarak **iç haberlere** ait haberlere öncelik tanınmaktadır. Ayrıca **yurt haberleri** en yüksek orantı halinde önplâna geçirilmektedir.
- 3 — Başyazarlar imzalı ve şahsî görüşler şeklinde kaleme alınmaktadır.
- 4 — Endüstrileşmiş memleketlerin basınında geniş yer tutan spor, kadın, güzel sanatlar, borsa, ves gibi ihtisas konularına ait sütun ve sayfeler Türk basınında daha köklü bir gelenek halinde yerleşmemiştir.
- 5 — Yeni uyanan okuyucu yığınlarına yönelen resimli tefrikaların miktarı hissedilir şekilde artmaktadır.
- 6 — Devlet elile düzenlenen kâğıt ithali, kâğıt dağıtımı, basım evleri tahsis edilen döviz miktarı ve vaz edilen sayife tahdidi sebebiyle Türk basını teknik yönden belli kaide ve sınırlandırmalara tâbi tutulmaktadır. Bu sınırlandırma basının muhtevasına da tesir ettiği açıkça görülmektedir.
- 7 — Memleketin endüstri gelişimine yeni başlaması ve devletin resmî ilân dağıtmağa devam etmesi, özel ilân miktarını batıya nispetle düşük tutmaktadır.

Başlangıçta da belirtildiği üzere Türk basını — kısmen farkına varmaksızın — memleket bünyesinin geçirmiş olduğu ekonomik ve sosyal değişmelere paralel olarak bir karakter değişmesine uğramaktadır. Örneğimize dahil olan gazeteler olduğu ka-

dar Türk basınını temsil eden diğer sayılı günlük gazeteler, bugün sadece sınırlı bir seçkinler grubuna değil, sayıları gün geçtikçe çoğalan anonim bir okuyucu kütlesi karşısında bulduklarını fark etmiş durumdadırlar. Temsilcisi oldukları kütle haberleşme vasıtalarının sahip ve yöneticileri sıfatile okuyucularının kafalarındaki düşünce seyyaliyet ve hareketliliği arttırma gayesile, onlara «bilgi sunmak» tan çok güvenilir, süratli «haber verme» yolunu seçmiş bulunmaktadırlar. Bu gelişimin Türk basını ile batılı basın arasında gittikçe artan bir trend benzerliği yaratacağı kanısındayız.

Tablo : 1.

Gazete muhteva tahlili trend tablosu

	1939		1946		1953		1960	
	Ulus - Cumhuriyet	Ulus - Cumhuriyet	Ulus - Cumhuriyet	Ulus - Cumhuriyet	Ulus - Cumhuriyet	Ulus - Cumhuriyet	Ulus - Cumhuriyet	Ulus - Cumhuriyet
	%	%	%	%	%	%	%	%
Dış haberler :	13	26	21	7,5	6	12	7	6
Ankara kaynaklı haberler :	20	2	3	4,5	10	3	6	8
Spor :	0,5	3	14	6	3	2	10	1
Başyazı :	1	1,5	3	2	1	1	1	0
Kadın K. :	—	4	—	—	—	—	—	3
Tiyatro, sanat :	0,5	2	—	—	4	1	—	2,5
Radyo :	1	0,5	0,3	0,3	0,5	0,5	0,7	1
Resimli tefrika :	—	—	1,5	1,5	3	—	—	5
Fotoğraf :	2	4	15	2	6	3	12	15
Roman :	1,5	5	3	6,5	14	11	—	3
İlân :	—	R. 18	—	20	—	25	—	15
	47	—	17	—	14	—	39	—
	—	Ö. 18	—	15	—	5	—	5
Karikatür :	—	—	—	1	6	1	—	—
Şehir-yurt H. :	7	14	1	14	7	19	12	34
Zabıta :	3,5	2	—	—	3,5	1,5	0,6	0,6
Makale :	—	16	—	15	—	9	—	8

Tablo : 2.

Türk ve yabancı gazetelerde ilân ve haberlerin dağılışı

	<u>İlân Dış haberler Kaza, cinayet Spor</u>			
	%	%	%	%
La Nacion, Arjantin	54	12	5	5
Coriera della Sera, İtalya	33	16	13	4
Dagens Nyneter, İsveç	36	8	7	8
London Times	29	25	7	8
Pravd a- Sovyet	1	30	—	1
New York Times	46	16	9	10
Le Monde, Paris	23	50	—	1
Hürriyet	31	22	2	4
Ulus	14	6	3,5	3
Cumhuriyet	30	12	1,5	2